

VZPONI IN PADCI TEORIJE MIGRACIJSKIH SISTEMOV

Jure Gombáč*

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Vzponi in padci teorije migracijskih sistemov

Teorija migracijskih sistemov, katere nagel vzpon je spodbudila predvsem podpora Mednarodne zveze za znanstveno preučevanje populacij (International Union for the Scientific Study of Population, IUSSP), je nastala predvsem zato, da bi z njeno pomočjo pri raziskovanju mednarodnih migracij storili korak dlje. Odgovorila naj bi na številna vprašanja, ki so se zastavljala v zvezi z migracijami: zakaj se migracijski tokovi sčasoma razvijajo in spreminjajo, zakaj se pojavljajo v določenih državah in zakaj se nekateri ljudje selijo in drugi ne; kako politični, ekonomski, socialni in drugi odnosi med različnimi narodi prispevajo k razvoju migracijskega sistema; kako mednarodni premiki medsebojno vplivajo na druge mednarodne tokove dobrin, kapitala, podatkov, tehnologije; kako migranti razvijejo in uporabijo nadnacionalne družinske in socialne mreže...

Prispevek skuša oceniti, v kolikšni meri je teoriji to uspelo in kakšen je danes njen vpliv na raziskovanje mednarodnih migracij.

KLJUČNE BESEDE: migracije, teorija migracijskih sistemov, migracijske teorije

ABSTRACT

The rises and falls of the migration systems theory

The theory of migration systems of which rapid ascent was stimulated above all by the support of the International Union for the Scientific Study of Population (IUSSP), emerged above all to make a step further with the help of it in researching international migrations. It was to answer numerous questions concerning migrations: why migration streams develop and change in the course of time, why they occur in certain states, why some people migrate and others do not; how political, economic, social and other relations among different nations contribute to the development of the migration system; how international movements interact on other international swims of goods, capital, information, technology; how migrants develop and use supranational family and social nets ...

The contribution tries to estimate the degree of successfulness of the theory and its present influence on researches of international migrations.

KEY WORDS: migrations, theory of migration systems, migration theories

* Doktor sociologije, znanstveni sodelavec, Istitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, SI-Ljubljana, Novi trg 2; e-pošta: jure.gombac@zrc-sazu.si

UVOD

V sociologiji lahko migracije preučujemo tudi s pomočjo migracijskih teorij, ki predstavljajo nekakšen izbor izvirnih idej najrazličnejših družboslovnih, humanističnih ved. Te skušajo raziskovalci prilagoditi in z njimi pojasniti različne segmente selitev, ali pa z njihovo pomočjo povezati posamezne dele v celoto. Tako nastale teorije skušajo čimbolj celostno pojasniti dogajanja znotraj zapletenih sklopov dogajanj, ker pa gre tako pri migracijah kot tudi pri vedah, ki se ukvarjajo s človekom in družbo, za dinamične procese, lahko govorimo o stalno razvijajočem se raziskovalnem sistemu.

Že več kot sto let se skozi nove teorije in njihove kritike skuša najti način, kako čimbolj celostno predstaviti procese, ki potekajo znotraj migracij, in jih tudi razložiti. Obdobje v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja je pomenilo prelomnico, saj so po predstavitvi modela dveh sektorjev nerazvite ekonomije Arthurja W. Lewisa začele nastajati raziskave, ki so pomenile velik korak naprej pri raziskovanju migracij. Michael Todaro in John R. Harris sta razvila tako imenovan Todarov migracijski model in ga trdno zasidrala v neoklasično ekonomijo.¹ Njegova osnovna domneva je, da »migrant presoja o različnih možnostih trga delovne sile na podeželju in v urbanem sektorju ter izbere tistega, ki kar najbolj poveča dobiček migracije. Pričakovani dobički se merijo s pomočjo razlike med že znanim dobičkom v ruralnem in urbanem sektorju ter verjetnostjo, da bo migrant v mestu res našel delo.«²

Nobelov nagrajenec Gunnar Myrdal si je izmislil izraz »kumulativna vzročnost« in temu pojmu leta 1957 uspel dati tudi vsebino. »Vzročnost postane komulativna v vsakem dejanju migracije, ki spremeni socialni kontekst, znotraj katerega se sprejemajo naslednje migracijske odločitve potencialnih migrantov tako, da je dodatna migracija verjetnejša.«³

Svoja razmišljanja je v tem času dodal tudi nigerijski raziskovalec ekonomskih aspektov migracij Akin L. Mabogunje. Njegovo delo je čez skoraj dvajset let med raziskovalci migracijskih tem spodbudilo izredno zanimivo diskusijo, ki je potekala znotraj razmišljanja o teoriji migracijskih sistemov. Za to razpravo je značilno, da je povzela večino dotedanjih ugotovitev teorij migracij in zastavljala številna vprašanja, na katera skušajo raziskovalci odgovoriti v novem tisočletju.

¹ Michael Todaro, John R. Harris, Migration, Unemployment and Development: A Two Sector Analysis, *American Economic Review*, vol. 60, št. 1, American Economic Association, Nashville 1970, str. 126–142.

² Michael Todaro, *Economic Development*, 7th. Edition, Pearsons Education Limited, Harlow, 2000.

³ Gunnar Myrdal, *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, Duckworth, London 1957, str. 11.

ROJSTVO SISTEMSKEGA PRISTOPA PRI PREUČEVANJU MIGRACIJ

Sistemske pristop se je pri preučevanju migracij začel intenzivneje uporabljati v sedemdesetih letih 20. stoletja. Eden najzgodnejših poizkusov, da bi formalno sistemsko analizo uporabili pri raziskovanju migracije, je bilo prav delo, ki ga je opravil Akin L. Mabogunje, ko je v študiji »Sistemske pristop k teoriji migracij s podeželja v mesto« skušal pojasniti migracije s podeželja v mesta zahodne Afrike.⁴ Zanimala ga je predvsem vloga migracij v spremembah ekonomske in socialne strukture tako na podeželju, od koder so migranti prihajali, kot tudi v mestih, ki so jih sprejemala.⁵ Analitična moč sistemskega pristopa po njegovem mnenju izvira iz dejstva, da je sistem vsota interakcijskih elementov, z njihovimi lastnostmi in odnosi.⁶

Shema sistema je bila sestavljena iz dveh nivojev, ki sta vsebovala precejšnje število med seboj povezanih delov. Prvi, »zunanji« nivo je bilo okolje, ki so ga sestavljali naslednji dejavniki:

1. vladna politika: razvitost kmetijstva, organiziranost trgovine, gibanje prebivalstva;
2. razvitost sistema socialne blaginje;
3. ekonomski pogoji: plače, želje potrošnikov, stopnja komercializacije in industrijski razvoj;
4. stopnja razvitosti transporta, komunikacij, mehanizacij.⁷

Drugi nivo je zaprt znotraj sistema, v katerem so se v določenem vrstnem redu nahajali potencialni migrant, podeželski kontrolni podsistem, kanali pozitivnih povratnih informacij, podeželski prilagoditveni mehanizmi, migracijski kanali, mestni podsistem, mestni prilagoditveni mehanizmi, mestni kontrolni podsistem, kanali negativnih povratnih informacij in meščan.⁸

Najpomembnejši člen takšnega sistema je migrant, ki je zapustil podeželje in odšel v mesto. Večini je skupno zavedanje o odprtih možnostih. Kontrolni podsistemi upravljajo migracije znotraj sistema. Poljedelski podsistem sestavljajo deli, kot sta družina oz. skupnost, ki lahko migranta spodbujajo ali ovirajo. V urbanih središčih so v ospredju možnost naselitve, asimilacije, zaposlitve. Prilagoditveni mehanizmi delujejo tako na podeželju, za odpravo nenadnega pomanjkanja delovne sile, kot tudi v mestih,

⁴ James T. Fawcett, Networks, Linkages and Migration Systems, *International Migration Review*, vol. 21, št. 2 (78), Center for Migration Studies, New York 1987, str. 671–680.

⁵ Mary M. Kritz, Hania Zlotnik, Global Interactions: Migration Systems, Processes and Policies, v: *International Migration Systems. A Global Approach*, ur. Mary M. Kritz, Lim Lean Lim, Hania Zlotnik, Clarendon Press, Oxford 1992, str. 1–18.

⁶ Akin L. Mabogunje, Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration, *Geographical Analysis*, vol. 2, št. 1, The Ohio State University Press, Ohio 1970, str. 1–18.

⁷ Akin L. Mabogunje, Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration, *Geographical Analysis*, vol. 2, št. 1, The Ohio State University Press, Ohio 1970, str. 1–18.

⁸ Paul Boyle, Keith Halfacree, Vaughan Robinson, Exploring Contemporary Migration, Addison Wesley Longman Limited, Harlow 1998.

kjer poteka vključevanje prišlekov.⁹ Smisel takšnega povezovanja je v tem, da zunanji dejavniki vplivajo na notranje, migrant pa prek notranjih lahko vpliva na zunanje in jih tako spreminja sebi v prid. Sistem naj bi bil v ravnotežju, vsaki spremembi znotraj sistema pa je mogoče zaradi njenega vpliva na celoto slediti do njenega izvora.¹⁰

VZPON TEORIJE MIGRACIJSKIH SISTEMOV

Zaradi zapletenosti, nedodelanosti in okornosti se je teoretsko delo počasi umikala v ozadje, vse dokler raziskovalci niso začeli iskati nekaj, kar bi dopolnilo in/ali nadgradilo že obstoječe teorije. Takrat se je sistemska teorija ponovno vrnila v življenje. Ta prizadevanja je podprla Mednarodna zveza za znanstveno preučevanje populacij (International Union for the Scientific Study of Population, IUSSP), ki se ukvarja predvsem s podporo raziskavam populacije, spodbujanjem zanimanja za demografijo pri vladah, narodnih in mednarodnih organizacijah, raziskovalnih ustanovah in zainteresirani javnosti ter z obveščanjem ljudi, ki so vpleteni v raziskave o populaciji.¹¹ Njen Komite za mednarodno migracijo je namreč želel identificirati države, iz katerih prihajajo migranti, in države gostiteljice, ki so povezane v koherentne migracijske sisteme. To iskanje je temeljilo na domnevi, da se mednarodna migracija med dvema državama ne zgodi naključno samo zaradi nivojev in trendov v ekonomskem razvoju ali zaradi razlik v ekonomskem razvoju ter rasti prebivalstva med državami. Pozornost je bilo treba posvetiti predvsem ekonomskim, socialnim, političnim, zgodovinskim, geografskim, kulturnim in še nekaterim drugim povezavam. Te naj bi se med seboj pri vsakem sistemu razlikovale in naj bi bile specifične le za določen sistem.¹²

Glavni odbor IUSSP je tako 10. februarja 1987 finančno podprl konferenco z naslovom »Mednarodne migracije, delavnica o mednarodnih migracijskih sistemih in mrežah«. Srečanje je bilo nekak uvod v aktivnosti, ki naj bi pomagale identificirati elemente in premaknile raziskovanje mednarodnih migracij korak dlje. Raziskovalcem so bila zastavljena različna vprašanja, kot recimo, zakaj se migracijski tokovi sčasoma razvijajo in spreminjajo, zakaj se pojavljajo v določenih državah in zakaj se nekateri ljudje selijo, drugi pa ne; kako politični, ekonomski, socialni in drugi odnosi med različnimi narodi prispevajo k razvoju migracijskega sistema; kako mednarodni premiki populacije vplivajo na druge mednarodne tokove dobrin, kapitala, podatkov, tehnologije; kakšna je vloga formalnih in neformalnih institucij v razvoju migracijskega sistema;

⁹ Paul Boyle, Keith Halfacree, Vaughan Robinson, *Exploring Contemporary Migration*, Addison Wesley Longman Limited, Harlow 1998.

¹⁰ Akin L. Mabogunje, *Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration*, *Geographical Analysis*, vol. 2, št. 1, The Ohio State University Press, Ohio 1970, str. 1–18.

¹¹ The International Union for the Scientific Study of Population, <http://www.iussp.org/>, 4. 9. 2006.

¹² IUSSP ACTIVITIES IN THE FIELD OF INTERNATIONAL MIGRATION, www.un.org/esa/population/publications/secoord2003/ITT_COOR2_CH13_IUSSP.pdf, 5. 9. 2006.

kako migranti razvijejo in uporabijo nadnacionalne družinske in socialne mreže; kateri dejavniki vodijo do mobilizacije migrantov, kaj ene motivira, da se selijo, in druge ne; v kakšni meri na interakcije med soodvisnimi državami vplivajo dejavniki, kot so tehnološki napredek in zapletene dolgoročne organizacijske strukture, ter kako vse to vpliva na mednarodno migracijo.¹³

Ker je bila delavnica precej uspešna in so se strokovnjaki strinjali, da gre za pristop, ki utegne obroditi sadove, je IUSSP sklenil, da leta 1988 v Maleziji organizira seminar o mednarodnih migracijskih sistemih, procesih in politikah. Tematsko je bil razdeljen na tri sklope, in sicer »Globalni in regionalni migracijski sistemi«, »Procesi, ki povezujejo državo izvora in državo gostiteljico« in »Politične teme, ki tvorijo osnovo mednarodnih migracij«. ¹⁴ Zbornik z naslovom »International Migration Systems: A Global Approach«, v katerem so se različni avtorji ukvarjali z problemi migracijskih sistemov, je izšel šele leta 1992 in bi lahko postal temeljno delo na tem področju, vendar so ga že prehiteli druge raziskave.

Na delavnici in seminarju obravnavana problematika je spodbudila nastajanje študij, ki so se lotevale posameznih sestavin migracijskih sistemov in skušale odgovoriti na zastavljena vprašanja. Najprodomerjše raziskave so nastale na področju socialnih in drugih mrež znotraj migracije. Tako je leta 1989 objavo dočakal članek dr. Monice Boyd, ki je poudarila, da so socialne mreže, temelječe na sorodstvu, prijateljstvu in skupnosti, osrednje orientacijske točke pri analizi migracijskih sistemov. Posredujejo namreč med posameznikom in širšimi strukturalnimi silami, povezujejo pošiljajoče družbe z družbami gostiteljicami in pojasnjujejo, zakaj se migracije nadaljujejo, kljub temu da je začetni zagon že oslabil. Postavila je tudi tezo, kako takšni pristopi omogočijo pogled na migracijo kot na socialni produkt. Tako ne gre več za rezultat posameznih odločitev, ki jih sprejme posameznik, niti za rezultat ekonomskih ali političnih dejavnikov, ampak za vsoto vseh teh dejavnikov v interakciji. Važno se ji je zdelo tudi omeniti, da pristop s pomočjo teorije migracijskih sistemov osvetljuje povezave med makro- in mikronivojskimi raziskavami pri preučevanju migracij in da imajo prav socialne mreže posredniško vlogo.¹⁵

James T. Fawcett je skupaj s Fredom Arnoldom že leta 1987 v članku »Razlaga različnosti: Azijska in pacifiška imigracijska sistema« poudarjal, da se je treba izpeljave samega okvira za migracijski sistem, ki naj bi pojasnjeval mednarodne premike prebivalstva, lotiti s pomočjo primerjav med študijami, ki se osredotočajo na posamezne dele

¹³ Lin Lean Lim, IUSSP Comitee on International Migration, Workshop on International Migration Systems and Networks, v: *International migration review*, vol. 21, št. 2(78), Center for Migration Studies, New York 1987, str. 416–423.

¹⁴ Mary M. Kritz, Lin Lean Lim, Hania Zlotnik, Preface, v: *International Migration Systems. A Global Approach*, ur. Mary M. Kritz, Lim Lean Lim, Hania Zlotnik, Clarendon Press, Oxford 1992, str. V–VI.

¹⁵ Monica Boyd, Family And Personal Networks In International Migration: Recent Developments And New Agendas, *International Migration Review*, vol. 21, št. 2(78), Center for Migration Studies, New York 1987, str. 638–670.

sistema. Kasneje se je še bolj posvetil oblikovanju konceptualnega okvira za razumevanje povezav znotraj migracijskega sistema. Sklenil se je izogniti tokovom migrantov ter se raje posvetiti tistim važnim povezavam, ki so sicer odvisne od ljudi znotraj sistema, ne nastopajo pa kot povezava med njimi. To so recimo finančni in trgovski tokovi, tokovi dobrin, informacij ipd. Z osredotočenjem na te tokove znotraj migracijskega sistema, za katere ni nujno, da vključujejo človeka, naj bi »našli pot do bolj vseobsegajočega pogleda na proces mednarodne migracije.«¹⁶ Teorija migracijskih sistemov se je tako počasi oblikovala, ker pa je bila precej sorodna s »teorijo kumulativne vzročnosti«, jo je večkrat omenila tudi skupina, zbrana okoli Douglasa S. Masseyja.¹⁷

Doktorja Yann Moulier Boutang in Demetrios Papademitriou sta s svojimi pripevkami zajezila začetno navdušenje nad navidezno univerzalno uporabnostjo teorije migracijskih sistemov in dala njenim zagovornikom v premislek nekaj važnih dejstev. Njuna leta 1994 objavljena kritika je slonela predvsem na ekonomskih temeljih, zato se je posvečala nedoslednostim v tokovih in protitokovih dobrin in kapitala.

Dr. Hania Zlotnik je nadaljevala z delom, ki si ga je leta 1988 zastavila na seminarju o migacijskih sistemih. S pomočjo dr. Roberta E. Bilsborrowa je tri leta po izidu zbornika skušala identificirati migracijske sisteme v Evropi. Prizadevala si je razjasniti nekatere probleme v zvezi z vprašanjem, kaj migracijski sistemi sploh so, katere države sodijo vanje in kako določiti, kdaj se vzpostavijo. Raziskava je utemeljena predvsem na ekonomskih kazalcih.¹⁸

Leto pozneje je dr. Jacques Poot zaključil preučevanje »Informacij, komunikacij in mrež znotraj sistemov mednarodne migracije«. Raziskavo je zastavil tako, da je najprej temeljito prevetрил Sjaastadov pristop »teorije človeškega kapitala«¹⁹ pri preučevanju migracij, nato pa je skušal še predvideti, kako nanj vpliva razvoj telekomunikacijske tehnologije. Zdelo se mu je, da je treba na novo formulirati model iskanja dela. Vendar je nato ugotovil, da je kontekst mednarodne migracije pravzaprav treba povsem spremeniti, saj bo samo tako mogoče pojasniti potencialne vzorce izbire poklicev in druge potrebe po informacijah, pomembnih za mednarodne migrante. Zagovarjal je tezo, da na prostorsko selektivnost vplivajo migracijske mreže, znotraj katerih igra veliko vlogo informacija. To misel je podprl z analitičnim okvirom migracije, ki ga je postavil na temelje sistemskega pristopa.²⁰

¹⁶ James T. Fawcett, *Networks, Linkages and Migration Systems*, *International Migration Review*, vol. 21, št. 2(78), Center for Migration Studies, New York 1987, str. 671–680.

¹⁷ Douglas S. Massey et al., *Theories of International Migration. Review and Appraisal*, *Popular and Development review*, vol. 19, št. 3, The Population Council, New York 1993, str. 431–460.

¹⁸ Robert Bilsborrow, Hania Zlotnik, *The systems approach and the measurements of the determinants of international migration*, v: *Causes of International Migration*, ur. R. van den Erfen, L. Heering, Office for Official Publications of the European Communities, Luksembourg 1995, str. 61–67.

¹⁹ Larry A. Sjaastad, *The Costs and Returns of Human Migration*, *The Journal of Political Economy*, vol. 70(5, Part 2), The University of Chicago press, Chicago 1962, str. 80–93.

²⁰ Jacques Poot, *Informations, Communication and Networks in International Migration Systems*, *The Annals of Regional Science*, vol. 30, št 1, Springer Verlag Heidelberg, Berlin 1996, str. 55–73.

Pojavil se je tudi zanimiv poskus, da bi teorijo migracijskih sistemov sestavili na novo. Upoštevaajoč ostre kritike pa tudi vse pozitivne strani takšnega pristopa je Nicolas Van Hear predlagal drugačen pristop, ki informacij ne bi več črpal iz mednarodnih delovnih migracij, temveč bi se naslonil na literaturo o prisilnih migracijah. Ta naj bi namreč v nekaterih primerih povedala veliko več o dogajanju znotraj migracij in tako prispevala k ponovni uglasitvi teorije.²¹

Kot teorijo mednarodnih migracij so jo leta 1998 omenili tudi britanski avtorji Paul Boyle, Keith Halfacree in Vaughan Robinson, ki so jo uvrstili med poskuse integracije mikro- in makronivoja. Kot tako jo je videl tudi Anthony Giddens, ki je leta 2001 v svoji četrti izdaji Sociologije o migracijskih sistemih zapisal, da »v zadnjem času gledajo raziskovalci migracij na migracijske vzorce kot na sisteme, ki jih proizvaja in plete interakcija med makronivojem in mikronivojem. Faktorji mikronivoja imajo vsebine, kot so na primer politična situacija v regiji ter zakoni in uredbe, ki urejajo priseljevanje. Faktorji makronivoja pa so povezani z iznajdljivostjo, znanjem in razumevanjem, ki ga ima migracijska populacija. Gre za odločitve posameznikov oziroma družin. Zagovorniki migracijskih sistemov poudarjajo, da nobeden od teh faktorjev ne more razložiti procesa migracije. Vsaka migracija je enkratni produkt interakcije med procesi v makro- in mikronivojih.«²²

MIGRACIJSKI SISTEM. KAKO IN ZAKAJ NAJ BI DELOVAL BOLJE?

Dandanes lahko definiramo migracijski sistem kot »dva ali več prostorov, ki jih povezuje tok ali protitok ljudi«²³, lahko pa tudi kot »skupino držav, ki si med seboj izmenjujejo veliko število migrantov. Migracijski sistem naj bi vključeval najmanj dve državi, čeprav je bolje, če se znotraj sistema znajdejo vse države, ki jih povezujejo veliki migracijski tokovi.«²⁴

Shema systemskega pristopa za preučevanje mednarodnih migracij vključuje številne povezave, najpomembnejše pa so tiste, ki prikazujejo, kako migrantski in drugi tokovi, kot so recimo zgodovina, kultura, tehnologija in kolonialne vezi, povezujejo države v sistem. Takšni tokovi se oblikujejo znotraj nacionalnih kontekstov, katerih politične, ekonomske, tehnološke in socialne dimenzije se neprenehoma spreminjajo, deloma tudi zaradi povratnih informacij in prilagoditev, ki izvirajo iz samih migracij-

²¹ Nicolas Van Hear, *New Diasporas. The Mass Exodus, Dispersal and Regrouping of Migrant Communities*, UCL Press, London 1998.

²² Anthony Giddens, *Sociology* 4th. edition, Polity Press, Cambridge 2001, str. 260.

²³ James T. Fawcett, *Networks, Linkages and Migration Systems*, *International Migration Review*, vol. 21, št. 2(78), Center for Migration Studies, New York 1987, str. 671–680.

²⁴ Mary M. Kritz, Hania Zlotnik, *Global Interactions: Migration Systems, Processes and Policies*, v: *International Migration Systems. A Global Approach*, ur. Mary M. Kritz, Lim Lean Lim, Hania Zlotnik, Clarendon Press, Oxford 1992, str. 1–18.

skih tokov. Ljudje se gibajo iz ene države v drugo, število držav v sistemu pa narašča. Izmenjave prebivalstva znotraj sistema ne vključujejo le migrantov, ki se želijo izseliti za stalno, delovnih migrantov in beguncev, temveč tudi študente, poslovneže, vojake, včasih celo turiste.

Tak pristop poudarja medsebojno ekonomsko odvisnost med narodi, na kar opozarjajo sodobna literatura o razvoju modelov svetovnih sistemov in teorije o odvisnosti. Upošteva tudi vplive, ki izvirajo iz specifičnih okvirov posameznih disciplin (kot sta recimo primerjava prostorov v modelih migracijskega vedenja, vzeta iz socialne psihologije, in analiza prostorskih sistemov, vzeta iz geografije); empirično in teoretično prepoznavo številnih oblik gibanja ljudi, vključno s krožnimi in povratnimi premiki, ki vzdržujejo migracijski sistem; vpliv določenih dogodkov, ki so pozornost preusmerili na številne druge dotlej zanemarjene povezave med državami, kot so med drugim tokovi podpor, ki so jih delavci v tujini pošiljali domov; spremembe v zakonskih okvirih pri mednarodni migraciji, kot je recimo združitev družin, ki jih omogočajo imigracijski zakoni kot glavni povzročitelj verižne migracije.²⁵

Potreba po sistemskem pristopu naj bi izvirala iz spoznanja, da je spreminjajoče se trende in vzorce sodobnih mednarodnih migracij mogoče zajeti le s pomočjo dinamične perspektive. Če se upošteva le vzroke ali vplive mednarodne migracije bodisi na države pošiljateljice bodisi na države gostiteljice, se dinamike, povezane z razvojem tokov od njihovega izvora, pogosto ne da uspešno prikazati skozi spremembe v sestavi in obsegu, ko le-ti dozorevajo, upoštevajoč povratno migracijo in denarne pošiljke ter povrh še politiko in strukturalne pogoje na obeh straneh migracijskega toka.²⁶ »Na ta način naj bi se analiza mednarodne migracije spremenila v uporaben okvir, ker poskuša zlititi politične in ekonomske domneve in dojemanja dinamike migracije, v želji po boljšem vpogledu v celoto pa poskuša spraviti skupaj najrazličnejše sestavne dele.«²⁷

Sistemska perspektiva mednarodne migracije naj bi tako kljub spreminjanju političnega, socialnega in ekonomskega stanju v prostoru in času omogočala osredotočenost na gibanje prebivalstva.²⁸

Okvir teorije migracijskih sistemov naj bi omogočal sledeče:

1. Usmerjal pozornost na oba konca migracijskih tokov in skušal razložiti stabilnost in mobilnost na vsaki lokaciji.

²⁵ James T. Fawcett, Networks, Linkages and Migration Systems, *International Migration Review*, vol. 21, št. 2(78), Center for Migration Studies, New York 1987, str. 671–680.

²⁶ Mary M. Kritz, Hania Zlotnik, Global Interactions: Migration Systems, Processes and Policies, v: *International Migration Systems. A Global Approach*, ur. Mary M. Kritz, Lim Lean Lim, Hania Zlotnik, Clarendon Press, Oxford 1992, str. 1–18.

²⁷ Tomas Hammar, Laws and Policies Regulating Population Movements: A European Perspective, v: *International Migration Systems. A Global Approach*, ur. Mary M. Kritz, Lim Lean Lim, Hania Zlotnik, Clarendon Press, Oxford 1992, str. 245–262.

²⁸ Richard Bedford, International Migration in the South Pacific Region, v: *International Migration Systems. A Global Approach*, ur. Mary M. Kritz, Lim Lean Lim, Hania Zlotnik, Clarendon Press, Oxford 1992, str. 41–62.

2. Opazoval en tok v kontekstu z drugimi tokovi ali pa eno destinacijo v njenem odnosu z drugačnimi destinacijami.
3. Osvetljeval različne povezave med kraji, vključno s tokovi podatkov, dobrin, služnosti, idej in seveda tudi ljudi.
4. Spodbujal k primerjavi med kraji, istočasno pa skušal pozornost usmeriti na razlike in neravnotežja, ki so vir energije sistema.
5. Opozarjal na medsebojno povezanost znotraj sistema, v katerem je vsak del občutljiv na delovanje drugega.
6. V migraciji naj bi videl dinamičen proces oziroma zaporedje dogodkov, ki so se zgodili v nekem časovnem obdobju.²⁹

Migracijski sistem naj torej ne bi vključeval le migrantskih mrež in posameznikovih odločitev, temveč tudi tokove kapitala, dobrin in informacij; poleg tega bi upošteval še kombinacije s političnimi in kulturnimi vplivi.³⁰

Uporaba sistemske perspektive pri raziskovanju migracije raziskovalcu zagotavlja nekaj prednosti: na migracijo ne gleda več statično kot na enkratni premik z mesta A na mesto B in hkrati poudarja medsebojna odvisnost in načelo recipročnosti. »Zaradi teh dveh razlogov nudi sistemski pristop tri prednosti pri konceptualizaciji migracije. Takšni pristopi se osredotočijo na stabilnost in premike tako na ozemlju, ki pošilja, kot na tistem, ki sprejema. Tokove opazujejo znotraj konteksta drugih tokov in poudarjajo, da so tokovi ljudi del ali pa nanje vsaj deloma vplivajo tudi tokovi dobrin, informacij, uslug ali denarja.«³¹

Migracijske sisteme lahko definiramo tudi tako, da jih imamo za posrednike med makro- in mikronivojem, ki omogočajo migracijo ter določajo smer in količino migracijskih tokov. Socialno organizirane infrastrukture naj bi bile temelj vsakega migracijskega procesa, zato naj bi obstajali trije ključni vidiki migracijskega sistema: »migracijski sistemi služijo kot socialne infrastrukture, vzdržujejo stalen in številčen tok migrantov, povzročijo pa tudi preureditev socialnih odnosov v hčerinskih skupnostih v državah gostiteljicah. Transnacionalne skupnosti, ki nastanejo na tak način, zmanjšujejo ceno in tveganje, povezano z mednarodno migracijo, v zameno pa poskrbijo za sredstva in znanje za vse, ki v takšni skupnosti delajo in živijo.«³²

²⁹ James T. Fawcett, Networks, Linkages and Migration Systems, *International Migration Review*, vol. 21, št. 2(78), Center for Migration Studies, New York 1987, str. 671–680.

³⁰ Stalker's guide to international migration, Theory – networks and systems, http://pstalker.com/migration/mg_theories_3.htm.

³¹ Monica Boyd, Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas, *International Migration Review*, vol. 21, št. 2(78), Center for Migration Studies, New York 1987, str. 638–670.

³² Naoto Higuchi, Migration process of Nikkei Brazilians, www.minpaku.ac.jp/research/symposia/2001/20011211/21.pd.

SLABOSTI TEORIJE MIGRACIJSKIH SISTEMOV

Navdušenje prvih let, ki bi jih lahko imenovali otroška doba, ko je bil sistemski pristop deležen mnogih pohval in so ga skušali aplicirati na najrazličnejše migracije v preteklosti in sedanjosti, tako na ekonomske migrante kot na begunce in vse, ki so nekje vmes, se je postopoma poleglo. Pristop, ki je bil naravnan tako, da bi lahko kar najbolje zajel različne migracije kot posledice globalizacije, se je moral soočiti s številnimi kritikami. Te so bile v večinoma povsem upravičene, saj so zagovorniki teorije migracijskih sistemov predpisovali njeno uporabo kot rešitev za vse nerešene probleme in skrivnosti migracij, še preden je bilo sploh jasno, kakšne so njene metode, kateri podatki naj se uporabljajo, kje so njene meje in kaj nam sploh povedo rezultati.

Že ob koncu leta 1989 je postalo jasno, da se je sistemska teorija prehitro razvijala in da je bila marsikdaj prikrojena. Soočenih je bilo toliko vplivov, da ni bilo več konsenza, »kaj pravzaprav sestavlja migracijski sistemski pristop.«³³

Značilnost in hkrati slabost uporabe sistemske teorije je bilo recimo poudarjanje konceptov ravnotežja. Teoretiki so pričakovali, da bo spremembi v kateremkoli delu sistema sledil popravek v drugem delu sistema, kar pa ni bilo dokazano. Zato je bolje, da se ravnotežja v tako raznolikem in nepredvidljivem dogajanju, kot so migracije, sploh ne omenja.

Druge študije s pomočjo sistemskega pristopa so se bolj zanašale na tradicionalne napotke migracijskih raziskav kot na problematizacijo sistemske analize. Zato so sledili predlogi, da bi se zaenkrat posvečali le posameznim delom sistema.

Še ostrejšje kritike so prihajale iz Velike Britanije. Sistemski pristop naj bi bilo pri raziskovanju migracij v praksi izredno težko uporabiti, še posebej zaradi velikih težav pri zbiranju podatkov. Kritike je bil deležen tudi pristop s precej natančno izoliranimi in narisanimi mejami okoli sistema. Sistemi v realnem svetu naj ne bili nikoli tako ostro razmejeni, kot je to predlagala teorija. Sistemsko teorijo so kritizirali tudi zaradi pozitivističnega zagovarjanja oblikovanja tokov in interakcij med različnimi deli sistema, s humanističnega gledišča pa so ji naposled očitali še, da je vse preveč mehanična in okorna. Predlagali so celo, »da se ta sistem zavrže kot nekoristen.«³⁴

Slaba stran tega pristopa naj bi bila tudi, da je preveč funkcionalističen in pre malo specifičen. Sistem naj ne bi bil dovolj definiran, sam pristop pa naj ne bi dosegel prepričljivih rezultatov. Ker naj bi bil predvsem model ekonomske migracije, naj ne bi zajemal tudi prisilne migracije.³⁵

S takšnim pristopom bi le težko pomagali pri osvetljevanju zapletene in iz najrazličnejših delov sestavljene narave migracij. »Lahko bi se namreč zgodilo, da bi v

³³ James T. Fawcett, *Networks, Linkages and Migration Systems*, v: *International Migration Review*, vol. 21, št. 2(78), Center for Migration Studies, New York 1987, str. 671–680.

³⁴ Paul Boyle, Keith Halfacree, Vaughan Robinson, *Exploring Contemporary Migration*, Addison Wesley Longman Limited, Harlow 1998, str. 79

³⁵ Nicolas Van Hear, *New Diasporas. The Mass Exodus, Dispersal and Regrouping of Migrant Communities*, UCL Press, London 1998.

tem procesu žrtvovali razumljivost oziroma razpoznavnost. Vse na tem svetu je sicer povezano med seboj, toda težko se je spopasti z vsemi temami naenkrat.³⁶

SKLEP

Teorija migracijskih sistemov, ki je nastala v sedemdesetih, vrh pa dosegla v začetku devetdesetih letih 20. stoletja, je služila predvsem v diskusiji o zgodovini razvoja teorij migracij, v kateri so raziskovalci poskušali določiti pluse in minuse posameznih pristopov in na osnovi novih spoznanj možnosti hitrejšega obdelovanja podatkov in poudarjanja globalizacije najti nove poti. Debata, ki se je vlekla vse od leta 1987, je migracijskim študijam pravzaprav koristila, saj je prevladalo mnenje da teorije v primeru migracij ne morejo zajeti vsega in vseh, četudi se dogajajo v globalni družbi. Pod vplivom kritičnih razmislekov se je začetno navdušenje, ki je botrovalo marsikateremu spodrsljaju, umaknilo treznejši presoji. Tako je teorija povsem izgubila svojo vlogo pri raziskovanju mikronivoja (posameznik, družina), pa tudi njena posredovalna vloga med mikro in makronivojem je bila postavljena pod velik vprašaj. Ko dandanes raziskovalci razmišljajo o migracijskih sistemih, imajo v mislih množične selitvene tokove v daljšem časovnem obdobju, kot so recimo severnoameriški sistem, južnoameriški sistem, avstralski in novozelandski sistem itn.³⁷ Teorija se je torej obdržala na makronivoju, a tudi tam ima bolj opisno vlogo kot teoretsko vrednost.

Če si ogledamo zadnjo, 25. konferenco IUSPP, ki je potekala v juliju 2005, lahko že iz naslovov predavanj prepoznamo najnovejše trende pri raziskovanju mednarodnih migracij. Prispevki govorijo predvsem o socialnem kapitalu, mrežah in povezanosti med migranti. Teorijo migracijskih sistemov so sicer deloma zavrgli, iz nje pa je kot očitno najizvirnejši del zrasla teorija migrantskih mrež v povezavi z družinami, sorodstvom, prijateljstvom.³⁸

³⁶ Stalker's guide to international migration, Theory – networks and systems, http://pstalker.com/migration/mg_theories_3htm.

³⁷ Douglas S. Massey et al., *Worlds in motion. Understanding International Migration at the End of the Millennium*, Clarendon Press, Oxford 1998.

³⁸ XXV IUSPP International Population Conference, <http://www.iussp.org/France2005/indexeng.php>, 7. 9. 2006.

SUMMARY

THE RISES AND FALLS OF THE MIGRATION SYSTEMS THEORY

Jure Gombač

Researching of migrations has experienced in the 20th century a bloom; on the foundation of previous researches, several new theories emerged, which tried to explain individual segments of migrations or the entire occurrences. One such theory was responsible for the emergence of the migration systems theory, which was encouraged by a group of researchers gathered in the International Union for the Scientific Study of Population. Within the frame of debating on applicability, advantage and efficiency of the theory, a debate developed about the history of the development of migration theories, as based on new findings, possibilities of faster processing of data and stressing of globalisation, new ways were being sought. The discussion, which actually trailed from 1987, was to the benefit of migration studies because the opinion prevailed that theories in the case of migrations cannot comprise everything and everyone although they take place in a global society. Such research approach was considered as a solution to all the unsolved problems and mysteries of migrations before it was at all clear what the methods were, which data to use, where the borders were, and what at all the results reveal.

The theory, which was in the beginning by the opinions of researchers much promising, soon experienced a run of critiques. However, this is a component part of the process of developing migration theories, on which basis new findings and approaches emerge. Originating from it are new trends in researching international migrations. These speak mainly of social capital, nets and connectedness between migrants.